

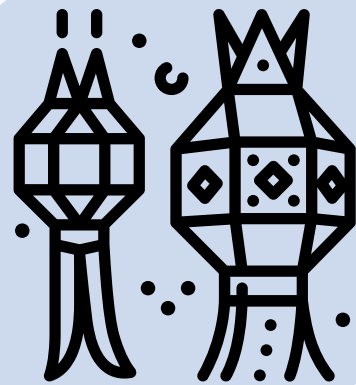
โครงการวิจัย ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง เครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชาติ : การสื่อความหมายเชิง
อุดมคติของคนล้านนา

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชยุตภัฏ คำมูล
คณะศิลปศาสตร์

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

แบบเสนอโครงการวิจัย (Research Project)

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประจำปีงบประมาณ 2565

สถานภาพของข้อเสนอการวิจัย (ระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี)

- โครงการวิจัยเชิงบูรณาการศาสตร์ และมีการนำผลการวิจัยไปบูรณาการกับการเรียนการสอน หรือการบริการวิชาการ หรือการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- โครงการวิจัยเชิงบูรณาการศาสตร์
- โครงการวิจัยที่มีการบูรณาการกับการเรียนการสอน หรือการบริการวิชาการ หรือการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- โครงการวิจัยเดี่ยว
- โครงการวิจัยในชั้นเรียน
- โครงการวิจัยสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่

รายละเอียดแบบเสนอโครงการวิจัย

ส่วน ก สารสำคัญของแผนงานวิจัย (Research Project)

1. ชื่อโครงการวิจัย

เครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชาติตา : การสื่อความหมายเชิงอุดมคติของคนล้านนา

The relationship between the equipment used in the ritual of "Lanna Renewal to Destiny" and ideological interpretation.

2. หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบงานวิจัยและที่อยู่ พร้อมทั้งชื่อหน่วยงานและลักษณะของการร่วมงานวิจัยกับหน่วยงานอื่น (ถ้ามี)

หลักสูตรภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

3. ชื่อนักวิจัยและคณะผู้วิจัย (ถ้ามี) และสัดส่วนที่ทำงานวิจัย (%)

นายชยุตภัฏ คำมูล (สัดส่วนที่ทำงานวิจัย 100 %)

4. ประเภทของการวิจัย งานวิจัยคุณภาพทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

5. สาขาวิชาการหลักและกลุ่มวิชาการที่ทำการวิจัย ภาษาและวรรณกรรมไทย (ล้านนา)

6. คำสำคัญ (Keywords) ของโครงการวิจัย และความหมาย

เครื่องประกอบพิธีกรรม คือ สิ่งของที่จะต้องจัดเตรียม เพื่อใช้ในพิธีกรรมสืบชะตา

สืบชะตา คือ การทำบุญในพิธีสืบชะตาต่ออายุ, การบูชาดาวพระเคราะห์ ทั้ง 9 คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ เกตุ เพื่อให้ข้าวของพิธีนั้นมีชีวิตเป็นสุขต่อไป

การสื่อความหมาย คือ การสื่อสารข้อมูลสำคัญต่างๆ แบบไม่ตรงไปตรงมา แต่สื่อสารผ่านอย่างอื่น เช่น สัญลักษณ์

7. ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย และการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

7.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

คนล้านนามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการประกอบพิธีกรรม ดังจะพบว่าในรอบปี ทั้ง 12 เดือน จะมีการประกอบพิธีกรรมทุกเดือน และหนึ่งในพิธีกรรมสำคัญที่คนล้านนานิยมจัดขึ้นในช่วงเวลาสำคัญของชีวิต คือพิธีกรรมสืบชะตา ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมยิ่งใหญ่พิธีกรรมหนึ่ง ที่นอกจากจะเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาแล้ว พลวัตของพิธีกรรมสืบชะตา ก็มีความน่าสนใจ เพราะมีการปรับเปลี่ยนในหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ให้สามารถดำรงอยู่ และมีบทบาทรับใช้คนและสังคมล้านนา เรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม และที่สำคัญคือ เครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา ที่มีมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดก็ยังมีชื่อ ลักษณะ และจำนวน ที่มีความพิเศษ มีความพิถีพิถัน อันน่าจะเป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงให้เห็นความคิด ความเชื่อ และภูมิปัญญามากมาย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชีวิตในอุดมคติ

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมสืบชะตาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาตัวบทหรือ ตัวยุทธกรรม ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ยังไม่มีการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่เครื่องประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะ ส่วนการศึกษาเรื่องการสื่อความหมาย ที่ผ่านมามีการศึกษาจากการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ยังไม่มีการศึกษาการสื่อความหมายจากเครื่องประกอบพิธีกรรมในพิธีสืบชะตา

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้ จึงมุ่งศึกษาเรื่อง เครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา : การสื่อความหมายเชิงอุดมคติของคนล้านนา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ ตีความหมายเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา และเพื่อวิเคราะห์การสื่อ

ความหมายเชิงอุดมคติของคณล้านนา โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะการสืบชะตาคน หรือกลุ่มคน ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เจ็บป่วย การเปลี่ยนผ่านช่วงวัย ซึ่งจะใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมแบบเดียวกัน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคติชนวิทยาในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แนวคิดหลัก เรื่อง สัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (**Symbol and Interpretation**) เก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งข้อมูลทฤษฎีภูมิ ได้แก่ หนังสือที่กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดทำเครื่องสืบชะตาคน ควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา เป็นต้น

7.2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางการศึกษาที่ปัจจุบันกำลังได้รับความนิยม เพราะเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่างๆ บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า แต่ละวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา จะประกอบไปด้วยความหมาย และการสื่อความหมาย ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการหลายเรื่อง ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมายจากผลงานวิจัยและบทความวิชาการเหล่านี้ มาเป็นแนวทางในการศึกษาการสื่อความหมายจากเครื่องประกอบพิธีกรรมของล้านนา ซึ่งมุ่งศึกษาไปที่การสื่อความหมายจากวัฒนธรรม เช่นเดียวกับผลงานวิจัยและบทความอื่นๆ แต่ต่างกันที่ตัวข้อมูลวัฒนธรรมที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งในที่นี้จะศึกษาจากเครื่องพิธีกรรมสืบชะตาของล้านนา ที่มีบริบทแตกต่างกับการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ดังนั้น แม้จะเป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดเดียวกันกับงานวิจัยและบทความวิชาการเรื่องอื่นๆ ในการวิเคราะห์ แต่สิ่งที่นำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และบริบทของข้อมูลมีความแตกต่าง ผลการวิเคราะห์ก็จะออกมาแตกต่างด้วย งานวิจัยและบทความวิชาการที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมมีหลายเรื่อง อาทิ

1) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนาน

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า ตำนานเป็นข้อมูลทางคติชนที่เป็นเรื่องเล่าเก่าแก่เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติ และในสังคมวัฒนธรรมตำนานหลายเรื่องเล่ากันในกลุ่มชนชาติไทยอาจนำมาใช้ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อหาลักษณะร่วมทางความคิดความเชื่อ อันจะสามารถนำมาใช้ในการจัดกลุ่มความสัมพันธ์ของชนชาติไทย และข้อมูลตำนานจะเป็นเครื่องอธิบายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทย ที่สะท้อนให้เห็นระบบความคิดทางวัฒนธรรมของคนไทยที่มีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษได้ตำนานและสัญลักษณ์มีความใกล้ชิดกันอย่างมากจนยากที่ผู้ศึกษาตำนานจะละเลยหรือเพิกเฉยไม่สนใจไม่ได้ ดังที่ Cassirer (1946 อ้างถึงใน ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2550) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับความคิดที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ว่า “การทำความเข้าใจจิตความเชื่อหรือ Myth ก็คือการทำความเข้าใจความคิด (Idea) ของคน การศึกษาเกี่ยวกับ Myth ทำให้รู้ถึงพลังที่ซ่อนเร้น (Hidden

force) เรื่องเกี่ยวกับ Myth นั้นจะเป็นเรื่องความเชื่อต่าง ๆ การเข้าใจความหมายของ Myth ใต้ ต้องทำให้ Myth นั้นมีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Form) และส่วนมากนักสัญลักษณ์นิยม นั้นจะมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ ซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์และตีความการกระทำสัญลักษณ์นั้น ๆ อันจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มสถานภาพต่าง ๆ รวมทั้งระดับรูปแบบและค่านิยมทางสังคมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตมนุษย์ได้แสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์ เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นกระบวนการทางสังคมหรือวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ มักแสดงออกมาโดยผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรม ซึ่งความคิดเหล่านั้นจะถูกถ่ายทอดออกมาให้เห็นได้ เพราะสัญลักษณ์ใช้เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มชนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ซึ่งมีความลึกลับซับซ้อนและมีความหลากหลายในแง่ความหมาย ทั้งนี้อาจเหมือนคล้ายหรือต่างกันได้ การอาศัยตัวแทนคือสัญลักษณ์จึงง่ายต่อการเข้าใจความหมายของคนทั่วไป

ผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนาน เช่น บทความของปฐม หงษ์สุวรรณ (2553) เรื่อง “ตำนานแม่น้ำโขง : การสร้างความหมายว่าด้วยสายน้ำแห่งพระพุทธเจ้า” ปฐมได้ชี้ให้เห็นว่าตำนานและพิธีกรรมแม่น้ำโขงสามารถสื่อความหมายอันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาในโลกทัศน์ของชาวบ้านริมโขง ซึ่งจำแนกความหมายออกเป็น 4 ประเด็นคือ ความหมายผ่าน เรื่องเล่ากำเนิดแม่น้ำโขง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สร้างแปลงแม่น้ำโขงความหมายผ่านพุทธวัตถุและพุทธสถาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในโลกพุทธศาสนาเชื่อมโยงวัตถุสิ่งของอันเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาเช่น รอยพระพุทธบาท พระพุทธรูปใต้น้ำพระธาตุกลางน้ำ ความหมายผ่านสัตว์สัญลักษณ์และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ โดยสะท้อนผ่านความเชื่อเรื่องปลาบึกในฐานะปลาบุญ ต้นแก้วมณีโคตร เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์กลางลำน้ำโขง และความหมายผ่านประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งแม่น้ำโขงมีฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับพระพุทธเจ้า เช่นงานจุดประทัดไฟแข่งเรือไฟการแข่งเรือ บทความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคนที่มีชีวิตผูกพันกับน้ำโขง ได้สร้างตำนานผสมผสานกับเรื่องเล่าตำนานพระพุทธเจ้าตอกย้ำและยืนยันให้เห็นสถานภาพของแม่น้ำโขงในฐานะเป็นแม่น้ำเกียรติยศและศักดิ์ศรี

ผลงานที่ศึกษาเรื่องการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนาน อีกหนึ่งเรื่องของปฐม หงษ์สุวรรณ (2550: 289-320) คือเรื่อง “เสาค้ำฟ้า: อนุภาคในตำนานกับการศึกษาความคิดเชิงวัฒนธรรม” เป็นอีกบทความหนึ่งที่น่าเสนอให้เห็นความหมายทางวัฒนธรรมที่กลุ่มชนมีส่วนร่วม ปฐมต้องการศึกษาความหมายของอนุภาคเสาค้ำฟ้าในตำนานเรื่องต่างๆ ของชนชาติไทย อันเป็นเรื่องราวการแยกกันระหว่างฟ้ากับดิน ปฐมพยายามชี้ให้เห็นว่าความคิดในเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนจากอนุภาคเสาค้ำฟ้าจำแนกได้เป็นสองกลุ่มคือกลุ่มแรกอ้างว่า ต้นไม้เป็นเสาหลักค้ำฟ้าและกลุ่มที่สองอ้างว่าภูเขาเป็นเสาค้ำฟ้าให้แยกจากพื้นดิน ถึงแม้อนุภาคเสาค้ำฟ้าทั้งสองแบบจะแตกต่างกันแต่ก็มีความคิดที่ร่วมกันคือทั้งต้นไม้และภูเขาต่างเป็นธรรมชาติที่ดำรงอยู่คู่กับมนุษย์

มาเป็นเวลาช้านาน เป็นสิ่งที่คนไทยคุ้นเคยและเชื่อว่าธรรมชาติเหล่านี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่นอกจากนี้ตำนานยังสะท้อนให้เห็นว่าเสาค้ำฟ้ามีบทบาทเป็นแกนกลางของจักรวาลที่เชื่อมต่อระหว่างท้องฟ้ากับพื้นดิน อันเป็นการทำให้สิ่งมีชีวิตได้ถือกำเนิดขึ้นมา และนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์บนพื้นโลก โดยมีมนุษย์ผู้หญิงมาเป็นผู้กระทำให้ฟ้ากับดิน แยกออกจากกัน ด้วยเหตุนี้ตำนานเสาค้ำฟ้าจึงมีความสำคัญในแง่ให้คำอธิบายเรื่องกำเนิดจุดศูนย์กลางและพัฒนาการจักรวาลของคนไทย อนุภาคเสาค้ำฟ้าในตำนานมีความหมายหรือนัยที่สัมพันธ์กับความคิดเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นตัวกลางเชื่อมต่อกับความคิดทั้งสองฝ่ายที่ตรงข้ามกัน ไม่ว่าจะเป็นฟ้ากับดิน โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญเทพเจ้ากับมนุษย์ และธรรมชาติกับวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ยังมีผลงานของปรมิณี จารุวรรณ (2549) ที่ได้ศึกษาความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราของไทยพบว่า ความขัดแย้งทางศาสนาและกลุ่มชนต่างๆ จะสื่อผ่านสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับน้ำ อาหารและดินแดน อันเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต น้ำเสี่ยงจากตำนานจะเน้นให้พุทธศาสนาเป็นทางออกสำหรับการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้บรรพบุรุษหันมานับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อดั้งเดิม นอกจากนี้ตำนานปรัมปราของไทยได้แสดงให้เห็นถึงการให้พุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความเชื่อดั้งเดิมและและกลุ่มชนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน

2) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านนิทานพื้นบ้าน

ผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนาน มีหลายเรื่อง เช่น งานวิจัยของ ชลธิชา นิสัยสัตย์ (2552) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย : บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์” ชลธิชา มุ่งศึกษา ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย ในแง่ของบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยศึกษาจากเอกสารข้อมูลที่ตีพิมพ์แล้ว นิทานที่รวบรวมได้มีจำนวน 139 เรื่อง 238 ส่วน ประกอบด้วยนิทานทั้งที่เป็นสำนวนลายลักษณ์และสำนวนมุขปาฐะ ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ในเชิงบทบาท ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆคือ ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก และยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก มีบทบาท 3 ประการ คือ บทบาทตัวเอก นางเอก และตัวปฏิปักษ์ ส่วนยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ มีบทบาท 4 ประการ คือ บทบาทตัวปฏิปักษ์ ผู้ช่วยเหลือ ผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และผู้ทดสอบ นอกจากนี้ ชลธิชายังเสนอให้เห็นว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา 2) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง บุคคลในครอบครัว และผู้มีอำนาจ และ 3) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของมิจฉาทิฎฐิและกิเลส ผลการ

ศึกษาวิจัยนี้ ทำให้เข้าใจบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนานอีกหนึ่งเรื่อง คืองานวิจัยของ ณีรณัฐ แผลงภู (2552) ได้ทำวิจัยเรื่อง “อนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษในนิทานพื้นบ้านไทย : ลักษณะและความหมายเชิงวัฒนธรรม” ณีรณัฐ มุ่งศึกษาอนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษในนิทานพื้นบ้านไทยที่รวบรวมได้จาก สารานุกรมวัฒนธรรม จำนวน 897 เรื่องมีอนุภาคทั้งสิ้น 1,961 อนุภาค และวิเคราะห์ลักษณะและความหมายเชิงวัฒนธรรมจากอนุภาคดังกล่าวทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับสังคมไทยโดยรวม ผลการการวิจัยสรุปได้ว่าอนุภาคดังกล่าวสะท้อนลักษณะร่วมทางความคิดว่า 1) ผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษมักเป็นเพศชายที่เป็นชนชั้นสูงและเป็นพ่อหรือสามี และสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีอนุภาคที่ไม่กล่าวถึงผู้ให้รางวัลหรือผู้ลงโทษ แต่กล่าวว่าตัวละครได้รับรางวัลหรือถูกลงโทษจากผลแห่งการกระทำหรือผลกรรมของตนเอง 2) ผู้รับรางวัลและผู้ถูกลงโทษมักเป็น ตัวละครชนชั้นล่าง คือทาส กำนางค์ คนสามัญ และตัวละครหญิงที่เป็นภรรยาและลูกสาว 3) การกระทำที่ได้รับรางวัลและการกระทำที่ถูกลงโทษเน้นเรื่องการทำดีและการทำความผิดทางพุทธศาสนา ความผิดเรื่องชู้สาว และการกระทำผิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4) รางวัลที่ได้รับมักเป็นรางวัลเกี่ยวกับความร่ำรวยและ การได้คู่ครอง การลงโทษมักเป็นการลงโทษให้ถึงแก่ความตาย เนรเทศ และการลงโทษด้วยอำนาจวิเศษ 5) เงื่อนไขของการได้รับรางวัล เน้นว่าจะได้รับรางวัลหากปกป้องบ้านเมืองช่วยชีวิตสิ่งเหนือธรรมชาติ และทำความดีทางพุทธศาสนา ส่วนเงื่อนไขของการถูกลงโทษเน้นว่าหากผู้หญิงคบชู้หรือผู้ใดลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะถูกลงโทษอย่างไรก็ตามงานวิจัยของณีรณัฐยังนำเสนอให้เห็นว่าอนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษยังสื่อให้เห็นความหมายเชิงวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและสังคมไทยโดยรวม กล่าวคือ เมื่อพิจารณาจากลักษณะร่วมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของทุกภาคพบว่าสิ่งที่เน้นย้ำคือเรื่องของการทำความดีและความชั่วทางพุทธศาสนาแต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านแต่ละภาคพบว่า นิทานพื้นบ้านภาคเหนือสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการทำทานภาคอีสานให้ความสำคัญกับเรื่องอาหารการกิน ภาคกลางให้ความสำคัญกับการปกป้องบ้านเมือง และภาคใต้ให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความกตัญญู ส่วนในระดับสังคมไทยโดยรวมพบว่า อนุภาคดังกล่าวสะท้อนความหมายเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับบรรทัดฐานของสังคมไทยซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องของชนชั้น พุทธศาสนา สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเหลื่อมล้ำทางเพศ และความสัมพันธ์ในครอบครัว

3) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมต่างๆ

การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมต่างๆ มีปรากฏหลากหลายพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมบูชาพระธาตุในงานวิจัยเรื่อง “ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ของ สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร (2536) ได้นำเสนอให้เห็นถึงความหมายที่ปรากฏผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยผลการวิจัยสรุปได้ว่าองค์ประกอบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรักทั้งในส่วนของสถานที่ ระยะเวลา บุคคล สิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนขั้นตอน แสดงให้เห็นถึงการปรับปรนระหว่างประเพณีและความเชื่อตามแนวพุทธศาสนากับประเพณีความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผี โดยเฉพาะการนับถือผีเจ้านายซึ่งชาวด่านซ้ายเชื่อว่าเป็นวิญญาณผีบรรพบุรุษทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายลาวที่เคยมีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นพุทธสถานคู่บ้านคู่เมืองและได้สิ่งสถิตเป็นอารักษ์คอยปกป้องคุ้มครองให้คุณหรือให้โทษแก่ชาวด่านซ้ายได้ในลักษณะผีบ้าน ผีเมือง เช่นเดียวกันนี้งานวิจัยของสุทัศน์พงษ์ ยังเสนอให้เห็นว่าด้านความเชื่อของชาวด่านซ้ายต่อประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก เชื่อว่าสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเป็นพื้นที่และอาคารศักดิ์สิทธิ์ ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ก็มีความเกี่ยวข้องอยู่กับความเชื่อในเรื่องความสมบูรณ์ทางการเกษตรและมีลักษณะปฏิบัติตามปฏิทิน บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมที่สำคัญคือผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรงคือเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมซึ่งชาวด่านซ้ายเชื่อว่ามีหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างวิญญาณผีเจ้านายกับชาวบ้านและร่างทรงยังได้รับการยกย่องว่ามีสถานภาพเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ ความน่าสนใจของงานวิจัยเรื่องดังกล่าว ยังเสนอให้เห็นว่า วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมก็มีลักษณะความหมายแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคลมีส่วนทำให้บรรยากาศในการประกอบพิธีกรรมมีความขลังดูศักดิ์สิทธิ์สมจริง

นอกจากนี้ยังมีปรากฏในพิธีกรรมสืบชะตา เช่น บทความของของภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2542: 41-45) เรื่อง “ซั้งข้าวคำคิ่ง และไม้คำโพธิ์ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมการสืบชะตาของชาวไทพวนหมู่บ้านวัดเขาแดง” โดยได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมซั้งข้าวคำคิ่ง และไม้คำโพธิ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การสืบชะตาต่ออายุให้ยืนยาว สรุปได้ว่า ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีสิ่งของต่างๆ ได้แก่ ข้าวสาร ทราย น้ำ กล้วย หัวปลี อ้อย ขี้ไต้ มะพร้าวแห้ง ผิว มะกรูด ใบส้มป่อย ใบเงิน ใบทอง เทียนพื้น ใบยอ ธงชัย ผ้าขาว สิ่งของเหล่านี้มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นสิริมงคล อายุยืนยาว และมีการก่อเจดีย์ทราย 5 กองซึ่งหมายถึงท้าวจตุโลกบาลหรือผู้รักษาลोकทั้งสี่ทิศซึ่งสื่อความหมายว่าดวงวิญญาณของผู้สืบชะตาจะได้รับการคุ้มครองจากท้าวจตุโลกบาลอันจะช่วยให้ผู้สืบชะตาปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงและมีชีวิตยืนยาว พิธีกรรมนี้เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ความเชื่อและธรรมชาติ

เครื่องประกอบพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายไปยังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงที่สามารถต่ออายุให้มีชีวิตยืนยาวได้

ในพิธีกรรมการเสียดงเขียมซี ก็มีผลงานที่กล่าวถึงการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมไว้เช่นกัน ดังปรากฏในงานของ ปิยามาศ กังวานกิจไพศาล (2523) ที่ได้ศึกษา “การเสียดงเขียมซี: พิธีกรรมแห่งการสื่อสารความหมาย” ซึ่งพบว่า การเสียดงเขียมซีถือเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมจีน ส่วนมิติบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารในการเสียดงเขียมซีนั้น พบว่า การสื่อสารในพิธีกรรมดังกล่าวประกอบไปด้วยหน้าที่ในการเปิดพื้นที่การสื่อสารของกลุ่มหญิงสูงอายุ หน้าที่ให้แนวทางดำเนินชีวิต หน้าที่ในการสร้างความทรงจำร่วมกัน และหน้าที่ในการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย มีทั้งบทบาทที่ยังคงสถานะเดิมจากอดีตและบทบาทที่เพิ่มขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

นอกจากนี้การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมต่างๆ ยังมีปรากฏในพิธีกรรมฆ่าควาย ในบทความของ เครือจิต ศรีบุญนาค (2550) เรื่อง “พิธีกรรมฆ่าควายบ้านปะแลงเหนือเมืองท่าแตง แขวงเซกอง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” สรุปได้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการสร้างพลังอำนาจทางศรัทธา สัญลักษณ์ที่แสดงออกด้วยภาษา ท่าทาง การฟ้อน เต้น อ้อมควาย อ้อมกว้านประกอบเสียงดนตรีให้เกิดเสียงดังอย่างมีพลังเพื่อสารให้ผีได้รับรู้ว่าได้จัดพิธีเพื่อเซ่นสังเวงแสดงให้เห็นความศรัทธาเป็นกฎระเบียบทางสังคมไม่ให้คนในสังคมนั้นประพฤติผิดหรือละเมิดพิธีกรรมนี้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาแนวคิดและขั้นตอนของพิธีกรรมจะเห็นได้ว่าได้รวมเอาวัฒนธรรมไว้หลายด้าน เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรม การทำเหล้าไห การทำเครื่องประดับตกแต่งเสาหลักควาย การตกแต่งกว้าน เครื่องแต่งกายในพิธีผู้เป็นหัวหน้าประกอบพิธี ล้วนแสดงให้เห็นว่าประเพณีนี้เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมที่บ่งชี้อัตลักษณ์ของชนเผ่าตะโอยได้ชัดเจน

4) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านความเชื่อต่างๆ

ผลงานที่มีการศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านความเชื่อต่างๆ มีปรากฏมากมายหลายความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องพระสยามเทวาธิราช พระสยามเทวาธิราช ที่ปรากฏในงานวิจัยของวีรศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ (2544) นำเสนอการวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยาเรื่อง “สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช : การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยา” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์ของพระสยามเทวาธิราชประกอบด้วยสองส่วนคือความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระสยามเทวาธิราชและเทวรูปสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช ทั้ง 2 ส่วนเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกัน ส่งผลให้พระสยามเทวาธิราชมีลักษณะเด่นสามประการคือ 1) การนำเอาเหตุผลความเชื่อกับสัญลักษณ์มาผนวกเข้าด้วยกันทำให้เป็นเรื่องเดียวกัน คือการนำเอาเรื่องอิสรภาพและความอยู่รอดของประเทศชาติมาผนวกกับความเชื่อเรื่องพระสยามเทวาธิราชเทวดาใหญ่รักษาแผ่นดินไทย ปัญหาคือว่าที่เกิดขึ้นจะปลาสการหายไปด้วยอำนาจและบารมีของพระสยามเทวาธิราชเทวดาใหญ่ 2) ปฏิสัมพันธ์ของพระสยามเทวาธิราชกับสังคมมีความเกี่ยวข้องและต่อเนื่องตลอดเวลาเนื่องจากมีพิธีกรรมบวงสรวงหลาย

ครั้งในรอบปี 3) พิธีกรรมบวงสรวงต่างๆ เน้นความศักดิ์สิทธิ์ก่อให้เกิดความเชื่อถือและศรัทธาทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังมีปรากฏในความเชื่อเรื่องนาค ของ จิตรกร เอมพันธ์ (2545) ได้ทำวิจัยเรื่อง “พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน” จิตรกรได้ตีความระบบสัญลักษณ์ของนาคตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมชาวอีสาน แบ่งได้ 3 ประการคือ พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนดั้งเดิมนาคเป็นสัญลักษณ์แห่งดิน และน้ำ พญานาคเป็นลัทธิศาสนา ร่องรอยอดีตแฝงไว้ในนิทานปรัมปราแห่งโลกจินตนาการมีบทบาทสำคัญต่อชีวิต การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและสาธารณสุข และจากการเข้าร่วมพิธีบูชาพญานาคที่บ้านอาสง ตำบลโคสี อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดหนองคาย จิตรกรพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคมักปรากฏในลัทธิความอุดมสมบูรณ์ ของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ถูกผสมผสานเข้ากับ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องนรก สวรรค์ และพบว่าระบบสัญลักษณ์นาคมีความหมายแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ลักษณะเช่นนี้เองจึงแสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์เกี่ยวกับนาคได้แสดงความเป็นตัวตนของคนไทย-ลาวทั้งสองฝากฝั่งแม่น้ำโขงได้อย่างน่าสนใจ

ส่วนความเชื่อเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี ก็มีผลงานที่ศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมไว้เช่นกัน เช่น ความเชื่อเรื่องผีเจ้านายผีเจ้านาย ดังเช่นที่ปรากฏในผลงานของกาญจนา ชินนาค (2543) ซึ่งได้วิเคราะห์ตีความจากสัญลักษณ์ร่างทรงในพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจในงานวิจัยเรื่อง “ประเพณีและพิธีกรรมการรำผีมอญ บ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี” ซึ่งพบในระดับสายตระกูลการนับถือผีบรรพบุรุษ และการประกอบพิธีกรรมสื่อแสดงให้เห็นถึงระบบการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นโดยมีเครือญาติและสายตระกูลเป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่ม นับตั้งแต่การมีบรรพบุรุษร่วมกัน การร่วมอยู่ในระบบข้อห้ามในการถือผี การได้รับความคุ้มครองและการถูกลงโทษจากบรรพบุรุษเดียวกัน การรำผีมอญเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษร่วมกันและเป็นเวทีพบปะสังสรรค์ของคนในสายตระกูลเดียวกันในระดับชุมชนนั้นทำให้เกิดมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมทั้งในระดับชุมชนและในระดับตระกูลเพราะคนในชุมชนมาร่วมพิธีกรรมด้วยกันทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ส่วนการตีความสัญลักษณ์ในพิธีกรรมรำผีมอญพบว่า ร่างทรงในพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ คำพูดหรือคำสั่งของร่างทรงถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเชื่อฟังจะขัดขืนไม่ได้ ถือเป็นอำนาจทางศีลธรรมที่จะควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานมิให้ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม การรำผีมอญสื่อถึงโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรม การดำเนินชีวิตของคนที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ พิธีกรรมจึงมีเป้าหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ และสัญลักษณ์ที่สะท้อนจากการรำผีมอญประการสุดท้ายคือแสดงถึงความพยายามของผู้หญิงที่จะเป็นอิสระจากอำนาจของฝ่ายชายหรือแสดงให้เห็นบทบาทของผู้หญิงชาวมอญที่มีอำนาจเหนือกว่าชายนั่นเอง

ผลงานที่ศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากความเชื่อเรื่องผีเจ้านาย ยังมีปรากฏในงานของมาณพ มานะแซม (2556) ได้ศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผี

ของชาวล้านนาพบว่า พิธีกรรมการพ่อนผีมิใช่เป็นเพียงการเคารพบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสื่อแสดงถึงอำนาจและความมีหน้ามีตาในสังคม และหมายถึงรากเหง้าแห่งเผ่าพันธุ์ พิธีกรรมการพ่อนรำสื่อความหมายถึงการติดต่อกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์อย่างเคารพเพื่อทำให้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความพอใจแล้วช่วยเหลือมนุษย์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ ตามความเชื่อของตนอันมีผลต่อสภาพจิตใจ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้เสื้อผ้ามีความหมายที่แสดงถึงสถานะทางสังคม และการพ่อนผีเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความสามัคคี ความดีและความงาม ส่วนรูปแบบเครื่องแต่งกายสื่อแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงเผ่าพันธุ์ผ่านช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมและประเพณี ขั้นตอนพิธีสื่อให้เห็นถึงการเชื่อมโยงโลกของจิตวิญญาณกับโลกความเป็นจริงเข้าด้วยกันซึ่งแฝงไปด้วยกระบวนการกล่อมเกลาจิตใจ น้อมจิตใจให้เกิดความสามัคคีรักใคร่ในกลุ่มสายตระกูลเดียวกัน

นอกจากจะมีผลงานที่ศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากความเชื่อเรื่องผีเจ้านายของทางภาคเหนือหรือล้านนาแล้ว ยังมีผลงานที่ศึกษาการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมผ่านความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในชุมชนไทย-ลาว ดังปรากฏในบทความเรื่อง “ผีเจ้านายลาวกับการสร้างอัตลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์” ของพยุ่งพร นนทวิศรุต (2553) บทความนี้พยุ่งพรได้เน้นการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของตำนานและพิธีกรรมของผีเจ้านายลาวที่อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลยบทความดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ตำนานเรื่องผีเจ้านายลาว มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ผ่านเมืองด่านซ้ายในฐานะศูนย์กลางแห่งเมืองศักดิ์สิทธิ์โดยมีพระธาตุศรีสองรักเป็นศูนย์กลางจักรวาล มีตำนานเรื่องเล่าที่เสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัดโพนชัย ในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองด่านซ้ายแต่โบราณกาล มีหอ หิ้งและสายน้ำ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งพิธีกรรม ผีเจ้านายลาว ตำนานและพิธีกรรมผีเจ้านายลาวสะท้อนสัญลักษณ์และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล ลำดับและเวลา ประเพณีและพิธีกรรม สีและเครื่องแต่งกาย และภาษาสัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนภาพวัฒนธรรมไทยลาวอำนาจและชนชั้นทางสังคมวัฒนธรรมทางจิตใจ ระบบเครือญาติและสะท้อนภาพฮีดคองเจ้านายลาวก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ

การศึกษาศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากความเชื่อเรื่องผีเจ้านายของภาคอีสานยังมีปรากฏอีก 2 เรื่อง คือ งานวิจัยของ พยุ่งพร นนทวิศรุต (2010) ในการศึกษาเรื่อง “The Royal Spirit Myth in Lao and the Creation of Sered Identity” ที่ได้วิเคราะห์การสร้าง ความหมายของอัตลักษณ์เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ผ่านตำนาน และพิธีกรรมว่าด้วยผีเจ้านายลาวในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่า ตำนานเรื่องผีเจ้านายลาวมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ผ่านเมืองด่านซ้ายในฐานะศูนย์กลางแห่งเมืองศักดิ์สิทธิ์พระธาตุศรีสองรักมีความสัมพันธ์กับวัดโพนชัยในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองด่านซ้ายแต่โบราณกาล หอ หิ้ง และสายน้ำ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งพิธีกรรมผีเจ้านายลาวสะท้อนสัญลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล ลำดับเวลา ประเพณีและพิธีกรรม สี

และเครื่องแต่งกายและภาษาสัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนภาพอำนาจ และชนชั้นทางสังคม วัฒนธรรมทางจิตใจ ระบบเครือญาติ และสะท้อนภาพชีวิตของเจ้านายลาวโบราณ ก่อให้เกิดพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ อีกหนึ่งเรื่อง บทความเรื่อง “ผีเจ้านายกับการสร้างอัตลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์” ของพยุ่งพร นนทวิศรุต (2553) เช่นกัน ที่ได้ วิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของตำนานและพิธีกรรมของผี เจ้านายลาวที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สรุปได้ว่า ตำนานเรื่องผีเจ้านายลาวมีบทบาทสำคัญ ต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยมีพระธาตุศรีสองรัก เป็นศูนย์กลางจักรวาลมีตำนานเรื่องเล่าที่ เสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัดโพนชัยในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองด่าน ซ้ายแต่โบราณกาล มีหอ หิ้ง และสายน้ำ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งพิธีกรรมผีเจ้านายลาว ตำนานผี เจ้านายลาวสะท้อนสัญลักษณ์และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล เวลา ประเพณี พิธีกรรม สีและเครื่องแต่งกาย และภาษาสัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนภาพวัฒนธรรมไทลาว อำนาจชนชั้นทางสังคมวัฒนธรรมทางจิตใจ ระบบเครือญาติ และสะท้อนภาพชีวิตของเจ้านายลาว โบราณ ก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ

นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านความเชื่อต่างๆ ยังมี ปรากฏในความเชื่อเรื่องปู่เยอย่าเยอ ของธีรวัฒน์ แก้วแดง (2545) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การช่วงชิง การให้ความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอย่าเยอ เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว” พบว่า ความเชื่อปู่เยอย่าเยอซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์ในท้องถิ่น เมืองหลวง พระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ธีรวัฒน์ได้ชี้ให้เห็นว่าการให้ ความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อเกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดำเนินต่อไปตลอดเวลา ผลของการให้ความหมายมีทั้งกีดกัน หรือกำจัดพิธีกรรมออกไปจากสังคม และในทางตรงข้าม คือ มีการดึงพิธีกรรมกลับเข้ามาในสังคมใหม่จากผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์สะท้อนความเป็นชุมชน มาเป็นความเชื่อของปัจเจกบุคคล เมื่อลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเปิดประเทศเพื่อการ ท่องเที่ยว ความหมายปู่เยอย่าเยอกลายเป็นสัญลักษณ์ของชาติ สัญลักษณ์ของเมืองหลวงพระ บาง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว การช่วงชิงการให้ความหมายของความเชื่อปู่เยอย่าเยอของกลุ่มคน ต่างๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มทั้งในรูปแบบที่กลมกลืนและ ขัดแย้งเพราะการให้ความหมายที่แตกต่างกัน พื้นฐานและบริบทความเชื่อที่แตกต่างกัน

ผลงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านความเชื่อเรื่องปู่เยอย่าเยอ ยังมีปรากฏในบทความของ ดำรงพล อินทร์จันทร์ (2544- 2545: 61) เรื่อง “ปู่เยอย่าเยอ : ตำนานบรรพบุรุษสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง และบริบทที่เปลี่ยนแปลงแห่งหลวงพระบาง” ดำรงพล ชี้ให้เห็นว่า จากบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของเมืองหลวงพระบาง ส่งผลให้ความเชื่อปู่เยอย่าเยอ เปลี่ยนไปจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองและเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใน บริบทอีสานผู้วิจัยพบว่า มีบทความที่มุ่งศึกษาความหมายของสัญลักษณ์บุญบั้งไฟไว้อย่าง น่าสนใจดังปรากฏในบทความเรื่อง “การตีความสัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ การวิเคราะห์และ ตีความหมายทางมานุษยวิทยา” ของสุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา (2541: 5-38) ได้

นำเสนอว่าสัญลักษณ์สำคัญในบุญบังไฟ คือ บักแป้นและลิงเต้าไม้ อันเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเพศชายและความเป็นผู้ชาย ที่ความได้ว่าเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นใบอนุญาตที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้คลายความเครียดที่เกิดจากกฎระเบียบของสังคมโดยการแสดงออกที่สวนทางกับบรรทัดฐานสังคม และในชั่วอุดมคติบุญบังไฟสะท้อนบรรทัดฐานที่แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของเพศชายเพศหญิงได้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นลักษณะโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม แม้จะเห็นว่าบทบาทเพศชาย จะเป็นผู้นำแต่บทบาทของเพศหญิงก็สามารถถ่วงดุลอำนาจกับเพศชายได้

5) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนานผ่านรูปแบบอื่นๆ

นอกจากจะมีการการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนานนิทาน พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆแล้ว ยังมีการศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านรูปแบบอื่นๆ เช่น งานสถาปัตยกรรม ดังปรากฏในผลงานของธงชัย สมบูรณ์ (2551) ได้ศึกษา “การสื่อความหมายสัญลักษณ์ของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาความหมายที่สื่อสะท้อนจากสิ่งปลูกสร้าง การประดับประดา รวมทั้งสรรพวัตถุเด่นๆ (Objects) ในวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามผลการวิจัยพบว่า วัดคือสื่อสัญลักษณ์ที่เป็นภาพสะท้อนของจักรวาลวิทยาเชิงพุทธโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามซึ่งเป็นเงาสะท้อนกระบวนทัศน์เชิงจักรวาลวิทยาของชนชั้นปกครองในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่ฐานคติตะวันตกไหลบ่าเข้ามาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามจึงเป็นพื้นที่ผสมผสานฐานคติตะวันตกกับฐานคติตะวันออกหลอมรวมกับจักรวาลวิทยาเชิงพุทธโดยเฉพาะในรูปแบบของกระบวนทัศน์แบบไตรภูมิพระร่วง ซึ่งนำมาตีความใหม่ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์อันสำคัญที่ยังคงสะท้อนภาพจักรพรรดิราชที่อุดมด้วย “บุญบารมี” เป็นการมองในกรอบเดิมของจักรวาลวิทยาเชิงพุทธแต่มีการเปลี่ยนมุมมองในการตีความใหม่แต่อย่างไรก็ตามวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามได้แสดงสื่อสัญลักษณ์แห่งการสร้างความเป็นรัฐชาติเป็นผลรวมที่เกิดจากความเป็นรัฐและความเป็นประเทศชาติ โดยส่งผลผ่านกระบวนกรอธิบายโดยพุทธศาสนาที่มีความสมดุล ในด้านอำนาจหน้าที่และอำนาจกำลัง ประกอบกับปัจจัยแวดล้อมแห่งรัฐ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐด้วย สื่อสัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามได้แสดงความคงอยู่ของประชาคมแห่งรัฐและการสร้างความสมดุลของอำนาจหน้าที่และอำนาจกำลัง ถึงแม้ว่าบางบริบทแห่งวัดจะปรากฏออกมาในลักษณะพื้นที่ของความขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจประชาชนแต่ไม่ส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐชาติในทางตรงกันข้ามกับสะท้อนออกมาในรูปแบบของความประทับใจและเพิ่มกระบวนกรตีความว่ามีสถานะเป็นรัฐแห่งวัฒนธรรมมากขึ้นด้วย

การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านตำนานผ่านรูปแบบอื่นๆ นอกจากจะมีปรากฏในงานสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีปรากฏผ่านสื่อบันเทิงท้องถิ่น ดังเช่นผลงานของ ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2552) ได้ศึกษารูปแบบและการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของหนังบักต้อสังคมชนบทอีสานตอนล่าง: อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ยโสธร และอำนาจเจริญ พบว่าหนังบักต้อสื่อ

ความหมายต่อสังคมปัจจุบันหลายด้าน ได้แก่ ความบันเทิง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมคติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม สถานะทางสังคมของคนอีสาน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองและราษฎร ลักษณะการใช้ภาษา คุณค่าของการมีวิชาความรู้ของคนในสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น และลักษณะนิสัยของคนอีสาน หนังสือทั้งสองเล่มแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของสังคมแสดงให้เห็นถึงการได้รับค่าจ้างต่ำ ต้องควบคุมให้ต้นทุนต่ำ และต้องเหลือเก็บออม นอกจากนี้ยังช่วยให้การจัดงานเกิดการสงบเป็นระเบียบไม่มีการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นเนื่องจากผู้ที่มาชมหนังสือส่วนมากเป็นเด็กและผู้ใหญ่ มีวัยรุ่นมาชมน้อย ให้อคติสอนใจแก่ผู้ชม และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมโดยสะท้อนผ่านตัวเอกของเรื่องที่แสดง

งานวิจัยและบทความที่กล่าวมาข้างต้น นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดี ในการศึกษาเรื่องการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัย จะได้นำไปเป็นแนวทางในการตีความหมายเชิงสัญลักษณ์และวิเคราะห์การสื่อความหมายเชิงอุดมคติของคนล้านนา จากเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตาในครั้งนี้

8. วัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัย

8.1 เพื่อตีความหมายเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา

8.2 เพื่อวิเคราะห์การสื่อความหมายเชิงอุดมคติของคนล้านนา

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และหน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

9.1 ได้ทราบความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา ซึ่งอาจใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในการทำเครื่องสืบชะตาล้านนา ในยุคต่อมาให้ธำรงรักษาไว้ซึ่งแก่นแท้ของความหมาย

9.2 ได้ทราบวิธีคิดเชิงอุดมคติของคนล้านนา ผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมล้านนา ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ในยุคปัจจุบันที่ถึงแม้ว่ายุคสมัยและสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลง แต่ก็สามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาให้ตอบโจทย์ความต้องการของคนล้านนาได้

10. ทฤษฎี สมมติฐานหรือกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการตีความหมายเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องประกอบพิธีกรรมสืบชะตา และการวิเคราะห์การสื่อความหมายเชิงอุดมคติของคนล้านนา ดังนั้นกรอบแนวความคิดสำคัญทางด้านคติชนวิทยา ที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ คือ กรอบแนวความคิดเรื่องสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation) ของ Geertz ดังมีรายละเอียดดังนี้

กรอบแนวความคิดเรื่องสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation)

วัฒนธรรมในความหมายของ Geertz (n.d. อ้างถึงใน อคิน ทรัพย์พัฒน์, 2551) คือ ความหมายที่ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ (Symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้น การที่เราจะรู้จักและตีความ